

Hladký, Josef

Tvar slov v češtině a v angličtině

In: Hladký, Josef. *Nebojme se angličtiny*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1991, pp. 27-31

ISBN 802100360X

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/132037>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Tvar slov v češtině a v angličtině

V kapitole o výslovnosti jsme upozornili na důležitost přízvuku v angličtině. Samohlásky v přízvučných slabikách mají výslovnost plnou, v nepřízvučných redukovanou. Důrazný přízvuk přispěl před několika staletími dokonce k tomu, že tehdejší anglická slova ztratila většinu koncovek, např. ze staroanglického *lufian* 'milovat' a *lufu* 'láska' vzniklo dnešní *love - love*. Současná angličtina, jak známo, má jen tři mluvnické koncovky u sloves (-s, -ed, -ing) a jednu u podstatných jmen, tvarově shodnou s koncovkou slovesnou (-s), a řadu koncovek odvozovacích, např. *bake* [beik] 'péci' - *baker* [beikə] 'pekař' - *bakery* [beikri]. 'pekařství', *real* [riəl] 'skutečný' - *really* [rili] 'skutečně'.

U krátkých slov jako *love* [lav], *rest* [rest], *hand* [hænd], *change* [čejndž], *turn* [tán], *work* [wák] nemůžeme, pokud neznáme jejich postavení ve větě, určit, zda jde o podstatná jména nebo o slovesa (o tom, že jde o tyto dvě možnosti, můžeme vědět, pokud již uvedená slova známe - učíme se *rest* [rest] 'odpočívat', 'odpočinek' atd.). Některá z těchto slov mohou navíc fungovat jako přídavná jména před podstatným jménem, např. *love story*. Několik slov v dnešní angličtině může patřit do více slovních druhů: *like* do šesti, *down a round* do pěti, *after* do čtyř atd. Jako příklad uveďme *round*: přídavné jméno *kulatý*, příslovce *kolem*, *okolo*, předložka *kolem*, *okolo*, podstatné

jméno *okruh, kolo* - *a second round of peace talks*, sloveso *zakulatit (se)* - *a rounded stone*.

Shora uvedená slova, z hlediska slovního druhu neutrální, jsou zachycena ve slovnících ve všech svých možných funkcích, např. citované *round* bude zařazeno jako pět samostatných hesel. K přechodům do jiných slovních druhů dochází i v dalších případech, které nebývají ve slovnících vždycky zachyceny a které můžeme rozdělit do tří skupin podle následujících příkladů: *to have a swim, a stone wall, Don't Sir me*. V první skupině jsou zařazena slovesa, která přešla do kategorie podstatných jmen (*swim-swim*). Slovesa *have* nebo *take* a neurčitý člen vyjadřují, že jde o jednorázovou akci: proti *swim* 'plavat' máme *have a swim* 'zaplavat si', podobně *take a look* 'podívat se'. Některé další kombinace se slovesem *have*: *have a chat/a drink/a fight/a nap/a rest/a shave*, se slovesem *take*: *take a bath/a dive/a guess/a walk*. V podobných konstrukcích se vyskytují i jiná slovesa: *do a sketch/a report, give a cough/a cry, make a guess/a turn*.

V druhé skupině, typ *a stone wall*, se podstatné jméno, bez formální změny, pouhým zařazením před jiné podstatné jméno, dostává do funkce jména přídavného (vedle sebe tak můžeme položit *a stone wall* a *a long wall*). V angličtině je tento postup, odborně nazývaný konverze, velmi častý, má však své hranice. Nejčastěji se tímto způsobem vyjadřuje materiál (*a metal box*), místo (*a garden fence, the Cheshire cat*), čas (*an evening train*), vztah celek - část (*a committee member*). Vlastnosti takto vyjadřované nejsou stupňovatelné (na rozdíl od *a longer/the longest wall*). K vyjadřování jiných významů existují i v angličtině odvozená přídavná jména: vedle *a stone wall* 'kamenná zeď' máme *a stony road* 'kamenitá cesta'.

U některých látkových jmen máme přídavná jména na *-en*, např. *wooden* 'dřevěný' - a *wooden box*.

Třetí skupinu tvoří přechody od jednoho slovního druhu k druhému bez závislosti na dalších slovech ve větě (tím se liší od první a druhé skupiny). Nejpočetnější jsou konverze mezi podstatnými jmény a slovesy: již uvedené *Don't Sir me* 'Neoslovujte mě Sir' nebo *to carpet a subordinate for bad work* 'vzít si na kobereček podřízeného za špatnou práci', *to butter bread* 'mazat chléb máslem', *to elbow one's way through a crowd* 'prorážet si cestu davem pomocí loktů' obsahují slovesa odvozená od podstatných jmen *Sir*, *carpet* atd. Opačným směrem, od stejně znějících sloves, vznikla podstatná jména jako *countdown* 'odpočítávání (směrem k nule) před odpálením rakety', *drive-in* 'kino nebo restaurace, v nichž se nevystupuje z automobilu'. Mnohá slova vzniklá konverzí vyvolávají dojem, jako kdyby šlo o nedávné novotvary, často jde však o velmi staré přechody. Uveďme si některá slovesa vytvořená konverzí podstatných jmen spolu s rokem jejich prvního známého výskytu (podle *The shorter Oxford dictionary*, 1959): *to finger* 1450, *to letter* 1460, *to father* 1483, *to butter* 1496, *to skin* 1591, *to tutor* 1592, *to doctor* 1599, *to petition* 1607, *to bottle* 1622, *to pilot* 1649. Podobně ze slovesa *repeat* vzniklo podstatné jméno *repeat*, 1450, z podstatného jména *choice* stejně znějící jméno přídavné, 1340-70, a od přídavných jmen *slow*, *lower* se vytvořila slovesa *slow*, 1522, a *lower*, 1606. Příklady ukazují, že proces konverze začal velmi dávno. Půdu pro něj připravila již zmíněná ztráta koncovek u slov typu *lufu* 'láska' a *lufian* 'milovat'. Jakmile existovaly dvojice jako *love* 'láska' a *love* 'milovat', mohly vznikat další dvojice jako *butter* 'máslo' a *butter* 'mazat máslem'. Někdy byl proces konverze velmi rychlý: k podstatné-

mu jménu *dock*, doloženému v r. 1513, je sloveso *dock* doloženo v r. 1514.

Uvedli jsme, že přechody mezi slovními druhy pomocí konverze jsou umožněny neexistencí slovně-druhových koncovek u krátkých slov. U dlouhých slov románského původu k přechodům obvykle nedochází, protože jsou u nich zachovány koncovky rozlišující slovní druhy, např. *hesitate* 'váhat', *hesitation* 'váhání', *hesitant* 'váhavý', *hesitancy* 'váhavost'. V některých případech nezabránila koncovka konverzi: jak bylo již uvedeno v předcházejícím odstavci, od podstatných jmen *doctor*, *tutor*, *petition* byla odvozena stejně znějící slovesa *doctor* 'léčit, opravovat, podvodně měnit' - *to doctor election results*, *tutor* 'soukromě vyučovat, cvičit' - *to tutor a horse*, *petition* 'žádat' - *to petition the local council to reconsider its decision*. Stejným postupem vznikla i slovesa *audition* 'účastnit se konkursu', *partition* 'rozdělit', *position* 'usadit'. Vysvětlení můžeme hledat v tom, že *-or*, *-tion* jsou poznatelné koncovky, neexistují však základy *doct-*, *tut-*, *peti-* apod. a neexistují tvarově příbuzná slovesa.

Čeština a angličtina se po stránce tvarové výrazně liší tím, že čeština je bohatá na zdobněliny, kdežto v angličtině tento druh slov téměř neexistuje. Připomeňme si česká slova jako *koník*, *dřívko*, *domeček*, *hvězdička*, *městečko*. Stará angličtina měla řadu zdobňovacích přípon a později převzala další z francouzštiny, avšak v moderní angličtině z nich žije jen *-ette*, např. *kitchenette*. Ze skotské angličtiny pochází další zdobňující přípona *-y/ie*, která se nejčastěji vyskytuje v dětské řeči a v řeči, jíž se mluví s malými dětmi. Obě koncovky však mají i další funkce: *-ette* označuje ženy, např. *suffragette*, *usherette*, a imitace přírodních materiálů, např. *leatherette*, a *-y/ie* především slouží jako náhrada za vynechanou druhou část složených

slov, např. *bookie* místo *bookmaker*, *goalie* místo *goalkeeper*, nebo naznačuje citové zabarvení, např. *Charlie*, *Billy*, *granny* (současně i zkratka z *grandmother*). Několik zdobnělin je v angličtině utvořeno pomocí koncovky *-let*, např. *booklet*, *playlet*. České slovo *továrníčka* bychom do angličtiny mohli přeložit pomocí nejnovější zdobňující předpony *mini-* jako *mini-factory*. Zdobnělá slova se někdy významově odliší od svých základů tak, že se vyvinou v samostatnou lexikální jednotku, u níž je původní zdobnělý význam zapomenut, např. *dárek*, *knížka*, *částka*; *cigarette*, *leaflet*.

